

MA’RUZA № 5
ONLAYN NAZORAT QILUVCHI VA BAHOLOVCHI
PLATFORMALAR BILAN ISHLASH

REJA:

1. Onlayn ta’lim platformalar
2. Onlayn-prokторинг
3. Onlayn proktorining turlari
4. Onlayn prokторинг tizimlarining asosiy xususiyatlari

Onlayn ta’lim platformalari zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylanib, talabalar va o‘qituvchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Ular o‘quv jarayonini qulay va interaktiv qilib, ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatini yanada kengaytirdi.

So‘nggi bir necha o‘n yilliklarda ta’lim sektori, asosan, raqamli texnologiyalarning paydo bo‘lishi bilan bog‘liq bo‘lgan o‘zgarishlardan o‘tmoqda. Ushbu transformatsiyaning markazida onlayn ta’lim platformalari – ta’lim mazmunini taqdim etish va o‘rganishni osonlashtirish uchun mo‘ljallangan raqamli muhitlar mavjud.

Onlayn ta’lim platformalarining paydo bo‘lishini 1990-yillarning oxiri va 2000-yillarning boshlarida, internet ommaviy ravishda o‘sib borayotgan paytda kuzatish mumkin. Blackboard va Moodle kabi dastlabki platformalar masofaviy ta’limni qo‘llab-quvvatlash va an’anaviy sinfda ta’lim uchun resurslarni taqdim etish uchun innovatsion yechimlar sifatida paydo bo‘ldi. Ushbu platformalar birinchi navbatda kurslarni boshqarishga qaratilgan bo‘lib, o‘quv dasturlarini taqsimlash, muhokama qilish uchun forumlar va topshiriqlarni topshirish kabi xususiyatlarni taklif qiladi.

Onlayn ta’limning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri imtihon jarayoni bo‘lib, u foydalanuvchilar faoliyatining yaxlitligi va baholanishini ta’minlaydi. Onlayn ta’lim bozori 2000-yildan beri 900% o‘sishi kuzatilgan va global eLearning 2027- yilga kelib 1 trillion dollarga yetishi kutilmoqda. Onlayn o‘quv platformalari bozori jadal o‘sishni davom ettirmoqda, tahlillarga ko‘ra, 2028-yilga kelib foydalanuvchilar soni 1, 0 milliardga yetishi kutilayotganligini hisobga olganda sertifikat taqdim etish jarayonidagi imtihonlarni shaffof o‘tishini ta’minalash dolzarb masala hisoblanadi.

Onlayn-prokторingsiz – bu onlayn imtihonlar, testlar yoki attestatsiyalar o’tkazishda talabaning xulq-atvorini kuzatish hamda imtihon qoidalariga rioya etilishini ta’minalash uchun mo‘ljallangan texnologiya va jarayon. U o‘quvchining shaxsini tasdiqlash, o‘qitish qoidalariga rioya qilish (masalan, boshqa saytlarga o’tmaslik yoki telefon ishlatmaslik) va imtihon davomida o‘z-o‘zidan ma'lumot izlamaslikni nazorat qiladi.

Onlayn-prokторingsiz qanday ishlaydi?

1. **Ixtisoslashgan dasturlar:**

Sitirovka va ruxsat etilmagan harakatlarni aniqlaydigan maxsus dasturlar.

2. Veb-kamera va mikrofon:

Talabanining yuzini, ish stolini va ovozini kuzatib borish uchun ishlataladi.

3. Proktor (kuzatuvchi):

O'quvchining harakatlarini to'g'ridan-to'g'ri kuzatib boradigan tayyorlangan mutaxassis.

4. Sinxron va Asinxron proktoringsiz:

- Sinxron proktoringsiz:** Kuzatuvchi imtihon jarayonini to'g'ridan-to'g'ri real vaqtda nazorat qiladi.

- Asinxron proktoringsiz:** Imtihon jarayoni yozib olinadi va keyinroq proktor tomonidan ko'rib chiqilad

Onlayn proktoring har qanday noto'g'ri xatti-harakatlarni aniqlash va oldini olish uchun veb-kamera va internetga ularish orqali imtihonlar paytida talabalarning holatini nazorat qilishni anglatadi. Onlayn proktoring onlayn tarzda amalga oshiriladi va talabalarga imtihonlarda masofadan qatnashish imkonini beradi, bu esa kursni baholashning yaxlitligini ta'minlaydi. Umuman olganda, onlayn imtihon proktorining uch turi mavjud:

1. Jonli proktoring: bu real vaqtda proktoring imtihon vaqtida amalga oshiriladigan proktoring bo'lib, imtihonni virtual, onlayn tarzda kuzatib boradi. Inson proktorlari odatda talabaning haqiqiyligini ta'minlash va shubhali ko'z yoki yuz harakati yoki mumkin bo'lgan firibgarlikni ko'rsatadigan har qanday tekshirilmagan qurilmaning ko'rinishi kabi holatlarni tekshiradi. Bu ma'lum bir sana va vaqtda proktoring mavjudligiga qarab imtihonlarni ma'lum bir vaqtda rejalashtirishni talab qiladi. Bu an'anaviy oflays imtihon nazorati kabi inson ishtirokiga teng. Biroq, jonli proktoringdan farqli o'laroq, onlayn proktoring texnologiyadan foydalanish bo'yicha malakani talab qiladi va shuning uchun onlayn proktorlarning yondashuvlariga nisbatan ehtiyojkorlik talab etiladi.

2. Yozib olingan proktoring: bu talabaning onlayn nazorat imtihonini topshirayotgan kamera tasvirlari va jurnallarining videoyoziuvini o'z ichiga oladi, bunda proktor yozuvni keyinroq ko'rib chiqadi va imtihonning yaxlitligini baholaydi (ya'ni, imtihon vaqtida imtihon topshiruvchi tomonidan sodir etilgan firibgarlik yo'qligini). Bu talabalarga istalgan vaqtda imtihon topshirishga imkon beradi, shuning uchun bir vaqtning o'zida bir nechta imtihonlarni o'tkazishga imkon beradi. Biroq, bu ham yozuvlarni ko'rib chiqish uchun inson aralashuvini talab qiladi va bu qimmat va murakkab jarayon bo'lishi mumkin.

3. Avtomatlashtirilgan proktoring: bunda inson proktorlari butun imtihonni kuzatmaydi, buning o'rniga proktoring tizimi mumkin bo'lgan firibgarlik yoki aldashning asosiy hodisalarini aniqlaydi. Proktor talaba tomonidan firibgarlik sodir etilganligini aniqlash uchun ushbu hodisalarini ko'rib chiqish uchun ogohlantiriladi. Onlayn proktoringning ushbu shakli odatda talabalar uchun qulayroq hisoblanadi, chunki ular o'zlarining testlari va imtihonlari uchun jonli proktorlarni tashkil qilishlari shart emas, chunki jadval,

joylashuv va inson proktori cheklovleri yo‘q. Bundan tashqari, u juda kengaytirilishi mumkin, chunki inson komponenti sun’iy intellekt yoki algoritmlar bilan almashtiriladi. Demak, u tejamkorroq deb hisoblanadi. Biroq, talabalarning ushbu proktoring tizimi bilan tanishligi firibgarlikning oldini olish bo‘yicha qochish strategiyalarini ishlab chiqishi mumkin.

Bozordagi onlayn proktoring vositalari rivojlanishda davom etmoqda va yanada murakkab monitoring funksiyalarini bajarib, talabalarning imtihon muhiti va imtihon xatti-harakatlarini aniqlash va kuzatish uchun turli xil algoritmlar va texnologiyalarni birlashtira oladi (ProctorU, n.d.).

Onlayn proktoring tizimlarining to‘rtta asosiy xususiyati mavjud:

a) autentifikatsiya - ro‘yxatdan o‘tgan talabaning onlayn proktor imtihonini topshirayotgan haqiqiy talaba ekanligini ta’minlash jarayoni;

b) ko‘rib chiqishning tolerantligi - talabaning o‘z kompyuteridan boshqa vazifalar uchun foydalanish qobiliyati chegarasini belgilash jarayoni;

c) masofadan turib ruxsat berish va nazorat qilish-proktorga onlayn tekshiriladigan imtihonni boshlash, to‘xtatib turish va tugatish, shuningdek, har qanday shubhali talabalar xatti-harakatlarini belgilash;

d) hisobot yaratish - talabaning faoliyati to‘g‘risida hisobot yaratish.

Onlayn proktoring masofaviy ta’limda istiqbolli kelajakka ega. Biroq, texnik yordam, xizmat ko‘rsatish xarajatlari, maxfiylik va xavfsizlikni hisobga olgan holda, murakkab funksional onlayn imtihonlarni tekshirish vositalarini tanlagan va joriy qilgan maktablar hali ham ozchilikni tashkil etadi.

Global miqyosda elektron ta’lim bozori 2025-yilga kelib sezilarli o‘sishi kutilmoqda. Masalan, onlayn o‘yin ta’lim bozori 2022-yilda 1,6 milliard AQSh dollariga baholangan bo‘lib, 2023-2030-yillar davomida yillik o‘sish sur’ati (CAGR) taxminan 16,1% bo‘lishi prognoz qilinmoqda. Bu esa 2025-yilga kelib ushbu bozor hajmi taxminan 2,5 milliard AQSh dollariga yetishini ko‘rsatadi. Bu esa 2025-yilga kelib ushbu bozor hajmining sezilarli darajada oshishini anglatadi. Umuman olganda, elektron ta’lim bozorining turli segmentlarida barqaror o‘sishtendensiyalari kuzatilmoqda, bu esa 2025-yilga kelib global elektron ta’limbozoriningsezilarli darajada kengayishini ko‘rsatadi.

Elektron ta’lim platformalarining samaradorligini oshirish va ularni yanada ommalashtirishuchun bir qator strategik yondashuvlarni amalga oshirish zarur. Zamonaviy texnologiyalarnijoriy qilish, interfaol ta’lim metodlarini qo‘llash va milliy ehtiyojlarga moslashtirilganplatformalar yaratish bu yo‘nalishda muhim omillar hisoblanadi. Interfaol ta’lim va gamifikatsiya talabalarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshirishdamuhimrol o‘ynaydi. Tadqiqotlarga ko‘ra, gamifikatsiya elementlarini qo‘llash orqali talabalar ishtirokdarajasi 30% ga, materialni eslab qolish ko‘rsatkichi esa 25% gacha oshadi. Ball to‘plash, mukofotlar olish kabi mexanizmlar orqali o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlashmumkin. Bunday yondashuv o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Milliy ta’lim tizimi uchun maxsus platformalar yaratish ham dolzarb masala hisoblanadi. Hozirda O‘zbekistonda faqat 15-20% elektron ta’lim resurslari o‘zbek tilida yaratilgan. Mahalliy ehtiyojlarga moslashtirilgan ta’lim materiallarini ishlab chiqishorqali buko‘rsatkichni 50% dan oshirish mumkin. Bu esa platformalarni milliy ta’limtizimigasamaraliintegratsiya qilishni ta’minlaydi. Shuningdek, xavfsizlik va maxfiylikni ta’minlash ham asosiy vazifalardan biridir. Elektron ta’lim platformalarida shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, zamonaviy xavfsizliktexnologiyalarini joriy qilish orqali foydalanuvchilar ishonchini 70-80%ga oshirish mumkin. Elektron ta’lim platformalarining ta’sirini oshirish zamonaviy texnologiyalarni joriyqilish, interfaol va milliy ehtiyojlarga moslashtirilgan ta’limni rivojlantirish va xavfsizlikni ta’minlashorqali amalga oshiriladi. Tadqiqotlar va amaliyot natijalari ko‘rsatmoqda-ki, ushbu yondashuvlar ta’lim sifatini 30-40% gacha yaxshilash imkonini beradi.

Elektron ta’lim platformalari orqali mustaqil ta’lim olish nafaqat talabalar uchun, balki butun ta’lim tizimi uchun katta imkoniyatlarni ochadi. O‘zbekistonning elektron ta’limsohasidagi o‘sishi, zamonaviy texnologiyalarni qo’llash orqali ta’lim sifatini oshirishgayordambermoqda. Bu platformalar yordamida talabalar o‘z bilimlarini mustahkamlaydi, vaqt ni tejashga erishadi va o‘zlashtirish darajasi yuqori bo‘ladi. Elektron ta’lim tizimining foydaliligi o‘zini o‘quvchilarning, ta’lim muassasalarining va butun mamlakatning ta’lim tizimining samaradorligida namoyon qiladi.

Bugungi kunda ta’lim sohasi ham bu o‘zgarishlardan chetda qolmayapti. An’anaviy dars uslublari bilan bir qatorda, interaktiv va multimedialiaviy yondashuvlar ta’lim sifatini oshirishda muhim o‘rin tutmoqda.

Interaktivlik – bu o‘quvchi va o‘qituvchi yoki o‘quvchi va ta’lim resursi o‘rtasida faol axborot almashinuvi orqali amalga oshadigan o‘quv jarayonidir. Multimediya esa matn, rasm, audio, video va animatsiya elementlarining uyg‘unligi orqali axborotni taqdim etish usulidir. Bu ikki yondashuvning birlgilikda qo’llanilishi o‘quv jarayonini yanada samaraliroq va qiziqarliroq qiladi. Shuningdek, multimediya – bu turli axborot formatlari (matn, video, audio, rasm, animatsiya) kombinatsiyasi (Mayer, 2020).

Bu vositalar orqali:

Matematika darslarida GeoGebra ilovasi yordamida grafiklar interaktiv chiziladi.

Biologiya fanida YouTube’dagi 3D video darslar orqali odam tanasining tuzilishi modellashtiriladi.

Tarix fanida Timeline JS orqali tarixiy voqealar ketma-ketligi vizual tarzda tushuntiriladi.

Interaktiv ta’lim esa bu o‘quvchi faol ishtirok etadigan, bilimlarni faqat qabul qiluvchi emas, balki ularni tahlil qiluvchi, muhokama qiluvchi va qo’llay oladigan shakldagi o‘quv jarayonidir. Misol tariqasida ingliz tili darsini oladigan bo‘lsak, “Mentimeter” va “Kahoot” ilovalari yordamida testlar va viktorinalar

tashkil qilinsa o‘quvchilar jonli reytinglar orqali o‘z bilimlarini baholaydi, dars esa qiziqarli musobaqaga aylanadi.

Nazorat savollari

1. Onlayn ta’lim platformalarining vazifalari
2. Onlayn-proktoring tushunchasi
3. Onlayn proktorining turlarini sanab bering.
4. Onlayn proktoring tizimlarining asosiy xususiyatlari nechta va qaysilar?